

วิวัฒนาการของแนวคิดการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขัน: มุมมองกระบวนการภาวะทันสมัย

The evolution of the competitiveness concept development: the modernization process perspective

ดร.นรา หัตถสิน

คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านมุมมองของกระบวนการภาวะทันสมัย (Modernization process) เพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ กรอบแนวคิดดังกล่าวมีที่มาจากประเทศตะวันตกซึ่งได้เป็นต้นแบบการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาสืบมา บทความเน้นการถ่ายทอดถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดด้านกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจตามแนวเส้นตรง (Linear perspective) เพื่อให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจและสร้างการตระหนักรู้แก่ผู้อ่านถึงความสำคัญของการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่ง “ความเท่าเทียม” (Equity) ในมิติต่าง ๆ โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นตั้งแต่ความเข้มแข็งของมิติด้านการเมือง ก่อนที่จะถูกลดบทบาทลงเนื่องจากกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เน้นการแยกมิติด้านการเมืองออกจากมิติด้านเศรษฐกิจ และต่อมามีมิติด้านสังคมถูกนำมารวมในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขันได้มากขึ้นจนกระทั่งมีการค้นพบว่า ความยั่งยืนของความสามารถทางการแข่งขันนั้น จะต้องเพิ่มมิติด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาในกระบวนการพัฒนาด้วยโดยผ่านการสร้างคุณค่าร่วม

คำสำคัญ : การพัฒนา ความสามารถทางการแข่งขัน วิวัฒนาการ

Abstract

This article presents the competitiveness concept development from the past to the ever present through the modernization process perspective aimed at building up a nation's economic growth. The modernization process, originated from western countries, is later on the prototype of economic development in developing countries. The article focuses illuminating the evolution of changes in economic development process via a linear perspective in order to be comprehensible and raise awareness of competitiveness development based on the equity of dimensions. Such evolution of changes starts from the significant role of the political dimension

before it is reduced due to the economic development process in which the political dimension is separated from the economic dimension. Then, the social dimension has been involved to increase competitiveness. Later, there has been discovered that a sustainability of competitiveness requires as well the environmental dimension in the development process through the shared value creation.

Key words: Development, Competitiveness, Evolution

บทนำ

การขับเคลื่อนจากกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็วสำหรับองค์การธุรกิจ ความสามารถในการคาดการณ์สถานการณ์ที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงานได้อย่างถูกต้อง จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญยิ่งสำหรับผู้บริหารองค์การธุรกิจ เพราะการวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างถูกต้อง จะนำไปสู่การตัดสินใจทางธุรกิจที่เหมาะสม ยังผลให้องค์การธุรกิจมีการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดได้ในสภาวะที่แม้การแข่งขันทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ความสามารถในการปรับตัวนี้ถือเสมือนเป็นเครื่องชี้วัดความสามารถทางการแข่งขันขององค์การธุรกิจ เพราะบ่งบอกถึงวิสัยทัศน์และความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ได้อย่างแม่นยำของผู้นำองค์การ อันจะนำมาซึ่งการวางแผนกำหนดทิศทางในการรับมือได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนและการแข่งขันที่เข้มข้นได้อย่างทันท่วงที

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคล้วนส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและลบต่อองค์การธุรกิจ ตามแต่ละเหตุแต่ละปัจจัย องค์การธุรกิจใดที่ปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ย่อมสามารถตั้งดวงผลประโยชน์ได้ก่อน จึงสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้ก่อน จึงทำให้มีตำแหน่งทางการแข่งขันที่เหนือกว่าคู่แข่งรายอื่น ดังนั้น การสร้างความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัย จึงเป็นเสมือนกรณีศึกษาให้นักบริหารธุรกิจเกิดการเรียนรู้จากอดีตเพื่อความสามารถในการวางแผนปรับตัวในการดำเนินธุรกิจได้อย่างเหมาะสมเพื่อรักษาและ/หรือพัฒนาตำแหน่งทางการแข่งขันได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ถึงแม้ว่าวิวัฒนาการแนวคิดการสร้างความสามารถทางการแข่งขัน จะเป็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีหลายมุมมองและไม่ได้เป็นเส้นตรง (Non-linear perspective) (Adelman and Morris, 1997) แต่บทความนี้จะนำเสนอมุมมองดังกล่าวตามแนวเส้นตรง (Linear perspective) ตามกระบวนการภาวะทันสมัย (Modernization process) ซึ่งเป็นการบริหารแบบประเทศชาติตะวันตกที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเบื้องต้นถึงเบื้องหลังความเป็นมาของแนวคิดและความจำเป็นในการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันที่เน้นการสร้างคุณค่าร่วมระหว่างองค์การธุรกิจและสังคมตลอดจนสิ่งแวดล้อม การสร้างคุณค่าร่วมดังกล่าวเป็นแนวคิดร่วมสมัย

ที่มีพื้นฐานมาจาก “ความเท่าเทียม” (Equity) ในมิติต่าง ๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่มิติด้านการเมือง มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีมิติเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละยุคนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนการก้าวไปสู่ความท้าทายในอนาคต

บทความนี้เริ่มต้นด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับกระบวนการภาวะทันสมัยและความสามารถทางการแข่งขัน ก่อนที่จะนำเสนอความเรียงวิวัฒนาการของการสร้างความสามารถทางการแข่งขันในแต่ละยุค โดยแบ่งเป็น 4 ภาคคือ ภาคยุคศักดินา ภาคยุคเสรีนิยม ภาคยุครัฐสวัสดิการ และภาคยุคการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในแต่ละภาคจะกล่าวถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สภาพการเมืองและสังคม จากนั้นจะเป็นบทวิเคราะห์และบทสรุปของการสร้างความสามารถทางการแข่งขัน

กระบวนการภาวะทันสมัย (Modernization process)

กระบวนการภาวะทันสมัย (Modernization process) มาจากคำหลัก 2 คำคือ 1) “กระบวนการ” (Process) และ 2) “ภาวะทันสมัย” (Modernization)

1) “กระบวนการ” (Process) มีคำนิยามตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552 ว่า “ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ ไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก, กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” ในขณะที่ Oxford Learner’s Dictionaries (2015) ได้นิยามว่า “กระบวนการเป็นลำดับของกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุผลอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตั้งเป้าหมายไว้” ส่วน Rummel และคณะ (2006) ได้ให้นิยามว่า “กระบวนการ คือ ไซ่ของกิจกรรมต่าง ๆ ที่แปรสภาพปัจจัยเข้าที่หลากหลายไปสู่ปัจจัยออกที่มีคุณค่า” จะเห็นว่าความหมายของกระบวนการนั้นมีหลายความหมาย จึง ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ใช้ สำหรับบทความนี้อิงนิยามของคำว่า กระบวนการตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552 ว่า “ปรากฏการณ์ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงเป็นลำดับจนนำไปสู่ผลอย่างหนึ่ง”

2) “ภาวะทันสมัย” (Modernization) เป็นทฤษฎีด้านการพัฒนา ซึ่ง Inglehart (1995) ชี้ว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization theory) นั้นแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดหลักคือ 1) กลุ่มแนวคิดของ Marx (a Marxist version) ที่อธิบายถึงความเชื่อมโยงของมิติด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะกำหนดลักษณะของการเมืองและวัฒนธรรมในสังคม และ 2) กลุ่มแนวคิดของ Weber (a Weberian version) ที่ระบุว่า วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบชีวิตด้านเศรษฐกิจและการเมือง ถึงแม้ว่าสองแนวคิดดังกล่าวจะมีข้อโต้แย้งกัน แต่มีจุดร่วมที่สอดคล้องกันคือ การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมเศรษฐกิจนำมาซึ่งลักษณะหรือรูปแบบของระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบการเมืองที่สามารถคาดเดาได้เพราะทุกมิติมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ทั้งนี้จุดเน้นของทฤษฎีภาวะ

ทันสมัยคือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองพร้อม ๆ กัน จะขาดมิติใดมิติหนึ่งไม่ได้

จุดกำเนิดของทฤษฎีภาวะทันสมัยเกิดจากความต้องการฟื้นฟูบูรณะประเทศในยุโรปตะวันตก เช่น อังกฤษ อิตาลี ฝรั่งเศส และเยอรมันตะวันตก หลังจากที่เผชิญกับความหายนะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยสหรัฐอเมริกาได้ยื่นข้อเสนอฟื้นฟูประเทศเหล่านี้ตามแผน “Marshall Plan” ในสมัยประธานาธิบดี Truman (ค.ศ.1950s) ซึ่งแผนดังกล่าวต้องการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ต่ำกว่า 5% เนื่องจากมีแนวคิดที่ว่า สังคมมีความเจริญไม่เท่ากัน ประเทศที่ร่ำรวยต้องช่วยประเทศยากจนทั้งด้านทุน เทคโนโลยี และวิชาการให้หลุดพ้นจากความยากจนด้วยการทำให้เป็นอุตสาหกรรม (สุมิตร สุวรรณ, ม.ป.ป.)

ภาวะทันสมัยมีอุดมคติคือ การมีเศรษฐกิจแบบทุนนิยม (Capitalism) การทำให้เป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) การเน้นการแข่งขัน (Competition) การเมืองแบบประชาธิปไตย (Democracy) และการพัฒนาให้เป็นสังคมเมือง (Urbanization) ทั้งนี้โดยภาพรวมแล้วภาวะทันสมัยถูกมองเป็นเรื่องของการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) หรือการทำให้เป็นตะวันตก (Westernization) ซึ่งมีจุดเน้นดังนี้ (สุมิตร สุวรรณ, อ้างแล้ว)

- เน้นการสร้างเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) โดยเปลี่ยนฐานเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) เพื่อให้อุตสาหกรรมเป็นตัวนำในการพัฒนาประเทศ
- เน้นบทบาทของรัฐในการวางแผนจากส่วนกลาง (Top - down Planning) ลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและผลักดันการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยผู้นำในการวางแผนประกอบด้วยกลุ่มข้าราชการ นักวิชาการ และผู้ประกอบการ
- เน้นพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมเมือง (Urbanization) โดยเน้นความทันสมัยเพื่อรองรับสังคมอุตสาหกรรม
- เน้นการประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตลอดจนการวิจัยและพัฒนาเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม
- เน้นการใช้ทุนอย่างเข้มข้น (Capital intensive) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพหรือผลิตภาพสูง (High productivity) มากกว่าแรงงานคน
- ใช้กลไกของระบบตลาด (Marketing system) เปิดการค้าเสรี
- เพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) และใช้รายได้ต่อหัวต่อปีของประชาชน (NI) ที่วัดผลสำเร็จของการพัฒนา

ดังนั้น “กระบวนการภาวะทันสมัย” สำหรับบทความนี้ จึงหมายถึงปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นลำดับจากสังคมเกษตรกรรมเพื่อยังชีพไปสู่สังคมอุตสาหกรรมทุนนิยมที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมวัฒนธรรมและการเมืองไปพร้อมกัน

ความสามารถทางการแข่งขัน (Competitiveness)

ความสามารถทางการแข่งขันเกี่ยวข้องกับความสามารถและผลประกอบการขององค์การธุรกิจหรือประเทศในการขายสินค้าและบริการในตลาด โดยเปรียบเทียบกับองค์การธุรกิจอื่นหรือประเทศอื่นที่ขายสินค้าและบริการในตลาดเดียวกัน (Lawrence, 2002) สำหรับคำนิยามของความสามารถทางการแข่งขันนั้น Blunck (2006) กล่าวว่า สามารถนิยามได้ทั้งในระดับธุรกิจ ระดับอุตสาหกรรม และระดับประเทศ ดังนี้

ในระดับธุรกิจ ความสามารถทางการแข่งขันคือ ความสามารถในการเตรียมสินค้าและบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากกว่าคู่แข่ง โดยในกลุ่มธุรกิจการค้าระหว่างประเทศนั้น ความสามารถทางการแข่งขันหมายถึง ความได้เปรียบทางการแข่งขันด้วยการมีผลิตภาพ (Productivity)³ ที่เหนือกว่า ซึ่งวัดได้จากความสามารถในการทำกำไร (Profitability) ผลลัพธ์จากการส่งออก⁴ (Export quotient) และส่วนแบ่งตลาดในระดับภูมิภาคหรือระดับโลก (Regional or global market share) สำหรับกลุ่มธุรกิจการผลิตนั้น ความสามารถทางการแข่งขันหมายถึง ความสามารถในการเอาชนะคู่แข่งในระดับโลกทางด้านต้นทุนที่ต่ำกว่าและคุณภาพของสินค้าและบริการที่เหนือกว่า

ในระดับอุตสาหกรรม ความสามารถทางการแข่งขันคือ ความสามารถขององค์การธุรกิจในประเทศที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งในต่างประเทศ ซึ่งวัดได้จากความสามารถในการทำกำไรทั้งหมดขององค์การธุรกิจในอุตสาหกรรมนั้น ๆ (Overall profitability of the nation's firms in the industry) ดุลการค้าของประเทศในอุตสาหกรรมนั้น ๆ (The nation's trade balance in the industry) ดุลการลงทุนในต่างประเทศของอุตสาหกรรมนั้น ๆ (The balance of outbound and inbound of foreign direct investment) และระดับของต้นทุนและคุณภาพในระดับอุตสาหกรรม (Cost and quality at the industry level) ความสามารถทางการแข่งขันในระดับอุตสาหกรรมนั้นถูกใช้เป็นตัวชี้วัดถึงสุขภาพด้านเศรษฐกิจของประเทศ

ในระดับประเทศ ความสามารถทางการแข่งขันคือ ความสามารถของประชากรในประเทศที่มีมาตรฐานการครองชีพที่สูง ทั้งนี้ในหลายประเทศจะวัดมาตรฐานการครองชีพด้วยผลิตภาพ การรักษาหรือ

³ ผลิตภาพ (Productivity) หมายถึง การให้ทรัพยากรของประเทศซึ่งวัดด้วย จำนวนผลผลิตทางเศรษฐกิจต่อหน่วยของแรงงาน/เงินลงทุนที่ใช้ ตัวอย่างเช่น ผลิตภาพของปัจจัยแรงงาน (Labor productivity) จะเท่ากับสัดส่วนระหว่างจำนวนผลผลิตกับจำนวนแรงงานที่ใช้

⁴ ผลลัพธ์จากการส่งออก (Export quotient) หาได้โดยการนำยอดขายต่างประเทศหรือยอดการส่งออกขององค์การธุรกิจหารด้วยผลผลิต

เพิ่มระดับมาตรฐานการครองชีพให้อยู่ในระดับที่สูงได้นั้นสามารถทำได้โดยการพัฒนาการเพิ่มผลิตภาพอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะด้วยการเพิ่มผลิตภาพในอุตสาหกรรมที่มีอยู่หรือการเข้าไปสู่อุตสาหกรรมที่มีผลิตภาพสูงขององค์การธุรกิจ ดังนี้แล้ว ความสามารถทางการแข่งขันในระดับประเทศจึงถูกวัดได้ด้วย ระดับและการเติบโตของมาตรฐานการครองชีพของชาติ (The level and growth of the nation's standard of living) ระดับและการเติบโตของผลิตภาพโดยรวม (The level and growth of aggregate productivity) และความสามารถขององค์การธุรกิจในชาติที่สามารถเจาะตลาดโลกได้เพิ่มขึ้นผ่านการส่งออกหรือการลงทุนในต่างประเทศ (The ability of the nation's firms to increase their penetration of world markets through exports or foreign direct investment)

สรุปได้ว่า ความสามารถทางการแข่งขันเกิดขึ้นจากความสามารถในการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ขององค์การธุรกิจและอุตสาหกรรมในประเทศ ซึ่งจะทำให้ประเทศมีความสามารถในการแข่งขันในระดับโลกที่สูงขึ้น ส่งผลให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบยั่งยืนและประชากรในประเทศมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Porter, 1990)

วิวัฒนาการของการสร้างความสามารถทางการแข่งขัน

ภาคแรก...ยุคระบบศักดินา (Feudalism)

หลังการล่มสลายของอาณาจักรโรมันตะวันตก ระบบศักดินาหรือระบบเจ้าขุนมูลนาย (Feudalism) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของยุโรปในยุคกลาง (คริสต์ศตวรรษที่ 5 – 15) ระบบดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ต่างตอบแทนระหว่าง “เจ้านาย” (Lord) และ “บริวาร” (Vassal) โดยเจ้านายจะปกป้องบริวารจากข้าศึกและบริวารจะให้การสนับสนุนด้านการบริการ (เช่น การเป็นทหารเพื่อปกป้องอาณาจักรของเจ้านาย) แก่เจ้านายซึ่งมอบที่ดินให้แก่บริวารเป็นการตอบแทน ตามโครงสร้างความสัมพันธ์แบบ Lord และ Vassal นั้น กษัตริย์จะมีฐานะเป็น Lord สูงสุดและมีขุนนางเป็น Vassal ซึ่งจะรับใช้กษัตริย์โดยจัดหาอัศวินและพลทหารไปให้กษัตริย์ใช้ในยามศึกสงครามและกษัตริย์จะให้ที่ดินซึ่งมีหน่วยวัดเป็น “ผืนดิน” (Manor) เป็นการตอบแทนต่อขุนนาง ส่วนขุนนางจะมีฐานะเป็น Lord ของชนชั้นอื่น ๆ ที่มีฐานะทางสังคมลดหลั่นกันลงมาเป็น Vassal ของขุนนางตามลำดับโดยมีหน่วยวัดพื้นที่เป็นตัวกำหนดชนชั้นในสังคม (นันทนา กปิลกาญจน์, 2546)

โครงสร้างทางสังคม จึงถูกแบ่งออกเป็นระดับชนชั้นอย่างชัดเจนตามกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินและทุกคนต่างทราบฐานะที่สูงกว่า/ต่ำกว่าและหน้าที่ความรับผิดชอบที่เกี่ยวข้องของตนในระบบสังคม บุคคลในสังคมที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากที่สุดคือ ชนชั้นสูงสุด ซึ่งได้แก่ สมาชิกในราชวงศ์ (Royalty) เช่น กษัตริย์ ราชนินี และพระประยูรญาติต่าง ๆ เป็นต้น รองลงมาคือ ชนชั้นขุนนาง (Noble) เช่น ท่านดยุค (Duke) ท่านเอิร์ล (Earl) ท่านลอร์ด (Lord) ท่านบารอน (Baron) และท่านเคานท์ (Count) ซึ่งมีการปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้น ถัดลงมาจะเป็นชนชั้นอัศวิน (Knight) ตามมาด้วยชนชั้นช่างฝีมือ (Craftsman)

เสรีชน (Villain) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนารายเล็กๆ และชนชั้นไพร่หรือทาสติดดิน (Serf) เป็นลำดับทางสังคมชั้นสุดท้าย ในขณะที่ชนชั้นอื่น ๆ มีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตัวเองแต่ชนชั้นไพร่นั้นไม่มี ต้องอาศัยอยู่ในผืนดินและอยู่ในการควบคุมของเจ้านาย จะโยกย้ายไปไหนไม่ได้หากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้านาย จึงทำงาน เช่น ทำการเกษตร เป็นผู้ผลิตอาหาร และใช้แรงงานหนักเกือบทุกประเภท เป็นการตอบแทนให้แก่เจ้านายตามแต่เจ้านายจะเห็นชอบ ด้วยเหตุที่ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง พืชผลผลิตที่ชนชั้นไพร่เก็บเกี่ยวได้ต้องนำไปเสียภาษีให้แก่เจ้านาย ดังนั้นครอบครัวชนชั้นไพร่จึงอยู่อย่างยากจนตลอดชั่วลูกหลานและแทบไม่มีโอกาสทางการศึกษา เมื่อโครงสร้างทางสังคมถูกออกแบบมาเป็นชนชั้นซึ่งถูกกำหนดด้วยหน่วยวัดผืนดินอันกรรมสิทธิ์ถูกสืบทอดโดยผ่านทางสายโลหิต ผู้มีส่วนร่วมในสังคมจึงยอมรับในโชคชะตาของตนเองที่ถูกกำหนดมาตั้งแต่กำเนิดดังเช่นชนชั้นไพร่ที่ไม่มีโอกาสในการเลื่อนสถานะทางสังคม จึงเป็นกลุ่มคนที่มีสิทธิน้อยที่สุดในสังคมแต่กลับมีจำนวนประชากรมากที่สุด เมื่อความสัมพันธ์ทางสายโลหิตและกรรมสิทธิ์ในผืนดินเป็นไปในทิศทางเดียวกัน การค้าขายจึงยังไม่ปรากฏ เงินตราจึงยังไม่มีควมจำเป็น ประกอบกับปัญหาเรื่องการแย่งชิงกันขยายอาณาจักรและปัญหาเรื่องสภาพดินฟ้าอากาศที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ รัฐบาลจึงไม่มีนโยบายด้านการพัฒนาใด ๆ (Conteras, n.a.)

ก้าวข้ามระบบศักดินา (Feudalism)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 -12 มีการขยายตัวด้านการค้าในบริเวณแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ส่งผลให้เงินตราเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางของการแลกเปลี่ยนแทนที่จะเป็นการแลกเปลี่ยนด้านผลผลิตทางการเกษตรและบริการที่ Vassals ต้องนำส่งให้แก่ Lords ตามระบบศักดินา (Palmer, 1957) ชาวนาที่อาศัยและถิ่นฐานเพื่อเดินทางเข้ามาทำการค้าขายในเมืองแทน ทำให้จำนวนประชาชนในสังคมเมืองเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นสังคมเมืองที่มีการขยายตัว ทำให้โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป ไพร่ (ทาสติดดิน) ได้รับการไถ่ตัวให้เป็นอิสระไปประกอบอาชีพด้านอื่น ๆ เช่น ทำการค้าขาย เป็นช่างฝีมือ ทำสินค้าहतกรรม ฯลฯ มีการเลื่อนฐานะเป็นชนชั้นกลางและมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจมากขึ้น คนในสังคมเมืองกลายเป็นชนชั้นกลาง (Bourgeoisie) ที่มีอำนาจต่อรองมากขึ้น ประกอบกับความต้องการที่จะต่อต้านจากการถูกกดขี่ในระบบศักดินาเพื่อให้บรรลุผลประโยชน์ส่วนตนบางอย่าง เช่น การแสวงหาความมั่งคั่งทางการค้าและอุตสาหกรรม การได้รับความคุ้มครองทางเศรษฐกิจ และการเป็นอิสระจากการเป็นทาสติดดิน ทำให้ชนชั้นกลางหันไปสนับสนุนกษัตริย์ผู้ซึ่งต้องปกป้องและขยายอาณาจักรด้วยการรวบรวมแคว้นหรือเมืองเล็ก ๆ เข้าด้วยกันผ่านวิธีการต่าง ๆ อาทิ การทำสงคราม การแต่งงาน และการเจรจาข้อตกลงสันติภาพ การรวบรวมแคว้นต่าง ๆ เป็นรัฐชาติ (Nation-state) ทำให้รัฐบาลกลางมีค่าใช้จ่ายสูงเพื่อรักษาอำนาจแห่งกษัตริย์ให้เข้มแข็ง จึงมีความจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากเพื่อจ้างทหาร ขุนนางต้องออกไปทำสงคราม และในขณะนั้นเกิดสงครามครูเสดและสงคราม 100 ปีซึ่งเป็นสงครามศาสนารบนอกประเทศ ทำให้ทั้งขุนนางและอัศวินเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ประกอบกับในช่วง

คริสต์ศตวรรษที่ 14 เกิดกาฬโรคระบาดทั่วยุโรปส่งผลให้มีผู้คนล้มป่วยและตายเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ทำให้แรงงานเริ่มหายาก ชาวนาต่างมารับจ้างเป็นทหารในเมืองยิ่งทำให้สังคมเมืองขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เงินกลายเป็นสิ่งจำเป็นในการบริหารประเทศและวิธีการหาเงินของรัฐบาลกลางคือการเก็บภาษี แนวคิดในการพัฒนาประเทศจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานการกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ยิ่งเศรษฐกิจเจริญเติบโตมากเท่าใดรัฐบาลกลางยิ่งขยายฐานภาษีได้มากเท่านั้น ระบบศักดินาจึงถูกลดบทบาทลงเรื่อย ๆ ค่านิยมเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคมที่เคยถูกกำหนดจากชาติกำเนิดถูกเปลี่ยนเป็นฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลแทน การปฏิวัติทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ขุนนางต้องขายที่ดินให้กับชนชั้นกลาง จึงนำไปสู่การพัฒนาที่ดินให้เป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า ดังนั้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 พ่อค้าชนชั้นกลางกลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ เพราะเป็นผู้สร้างงานและส่งออกสินค้าไปขายยังต่างประเทศ ตลอดจนการนำเงินตราโดยเฉพาะทองคำและเงินเข้าสู่ประเทศอย่างมากมาเพื่อให้การสนับสนุนระบบกษัตริย์แทนระบบศักดินา ทำให้กลุ่มพ่อค้าชนชั้นกลางเป็นผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองแทนขุนนางในที่สุด ระบบศักดินาจึงล่มสลายลงและระบบการปกครองได้วิวัฒนาการมาเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่กษัตริย์ทรงติดต่อกับประชาชนโดยตรงและทรงมีอำนาจปกครองสูงสุด

ภาคสอง... *สู่ยุคเสรีนิยม (Liberal state)*

อำนาจทางการเมืองของกลุ่มพ่อค้าชนชั้นกลางได้เพิ่มสูงขึ้นจากการที่รัฐบาลให้การสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยการลดสิ่งกีดขวางทางการค้า เช่น การอนุญาตให้มีการเคลื่อนย้ายปัจจัยทางการผลิต อาทิ เงินตราและแรงงาน ได้อย่างอิสระ หรือการอนุญาตให้พัฒนาที่ดินของภาคเอกชนได้อย่างเสรี เป็นต้น (Wrigley, 1972) อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการลดสิ่งกีดขวางทางการค้าจะส่งผลให้การค้าและอุตสาหกรรมได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างมาก แต่ยังไม่พัฒนาได้อย่างเต็มที่เพราะถูกกีดกันจากระบบกิลด์ (Guild system) ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของสมาคมอาชีพในกลุ่มพ่อค้าหรือช่างฝีมือเพื่อควบคุมมาตรฐานคุณภาพสินค้าและพัฒนาฝีมือของช่างฝีมือ ทั้งนี้ระบบกิลด์นั้นมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากระบบศักดินา (Palmer, 1957) เพราะมีการรวมกลุ่มเพื่อผูกขาดทางการค้าและเพื่อกีดกันไม่ให้มีการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีให้กับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่นอกระบบกิลด์ นั่นคือบุคคลอื่นจะไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือแหล่งความรู้และเทคโนโลยีเพื่อประกอบกิจการค้าขายสินค้าและบริการได้เลยหากไม่ได้รับอนุญาตจากกิลด์ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในตลาด (Ogilvie, 2004)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นยุคที่รัฐบาลกลางแต่ละชาติเช่น โปรตุเกส สเปน อังกฤษ ฝรั่งเศส มุ่งแสวงหาความมั่งคั่งให้แก่ชาติตนเองด้วยการเน้นการส่งออกเพื่อนำเข้าทองคำและเงินสู่ห้องพระคลังหลวง จึงเกิดแนวคิดเศรษฐกิจแบบพาณิชย์นิยม (Mercantilism) ที่รัฐบาลกลางเข้าควบคุมการผลิตสินค้าและบริการ แทรกแซงการค้า ตลอดจนสนับสนุนการค้าอาณานิคมเพื่อค้นหาแผ่นดินใหม่สำหรับเป็นแหล่งวัตถุดิบและเป็นแหล่งตลาดระบายสินค้าจากภายในประเทศ ทั้งนี้เพราะรัฐบาลกลางต้องการสร้างอำนาจ

ทางเศรษฐกิจด้วยนโยบายเกินดุลการค้า (Trade surplus) จึงจำกัดการนำเข้าสินค้า (Import) ด้วยวิธีการกีดกันทางการค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การตั้งกำแพงภาษี การห้ามนำเข้าหรือการจำกัดปริมาณนำเข้า การผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้า จำกัดการส่งออกสินค้าบางชนิด เป็นต้น

อนึ่ง แนวคิดที่ว่าด้วยระบบกิลด์และระบบพาณิชย์นิยมนั้นถูกอดัม สมิท (ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งเศรษฐศาสตร์) วิพากษ์อย่างรุนแรงในหนังสือชื่อ *The Wealth of Nations* (1776) ว่ามีลักษณะผูกขาดซึ่งนำไปสู่การบั่นทอนประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ โดยอดัม สมิทได้เสนอว่ารัฐบาลควรปล่อยระบบเศรษฐกิจให้เป็นตลาดเสรี (Laissez-faire) ลดการแทรกแซงทางการค้า และควรให้สิทธิบุคคลได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างอิสระซึ่งจะนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมในการผลิตสินค้าและบริการที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้มากกว่า ในขณะที่ระบบกิลด์นั้นขัดกับแนวนโยบายการค้าแบบเสรีเพราะจำกัดจำนวนผู้ประกอบการรายใหม่ที่มีความสามารถจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้แนวคิดหลักด้านเศรษฐศาสตร์เสรีนิยมของ อดัม สมิทนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานที่สรุปได้ว่า สินค้าที่มีจำนวนไม่เพียงพอในท้องตลาดจะส่งผลให้มีราคาสูงขึ้นและด้วยเหตุนี้ก็จะจูงใจให้ผู้ประกอบการผลิตสินค้าในจำนวนที่มากขึ้น ในขณะเดียวกันยังอาจนำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ให้เข้ามาผลิตสินค้านี้เพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกัน สินค้าที่มีจำนวนมากเกินไปในท้องตลาด จะส่งผลให้ราคาตกต่ำจึงนำไปสู่การกระตุ้นให้ผู้ประกอบการใช้เทคโนโลยี ความรู้และเทคโนโลยีคนนวัตกรรมต่าง ๆ มาพัฒนาสินค้าให้สอดคล้องกับความพอใจของลูกค้า (Smith, 1937).

จากทฤษฎีของอดัม สมิทนั้นสรุปได้ว่า ผลผลิตทางเศรษฐกิจ (Economic productivity) จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐชาติมีระบบตลาดเสรีที่เป็นกลไกให้ภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจของตัวผู้ประกอบการเอง ในขณะที่รัฐบาลควรมีบทบาทเพียงอำนวยความสะดวกด้านการให้บริการสาธารณะซึ่งภาคเอกชนหรือผู้ประกอบการไม่สามารถลงทุนเองได้ เช่น การบริการด้านความมั่นคง ด้านการขนส่ง และด้านการศึกษา ด้วยอิทธิพลของทฤษฎีดังกล่าว การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของยุโรปได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ โดยก้าวเข้าสู่การเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยม (Liberal state or Capitalism) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19

ภาคสาม...ก้าวสู่ยุครัฐสวัสดิการ (Welfare state)

ระบบพาณิชย์นิยมในระหว่างช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16- 18 ทำให้เหล่าพ่อค้าชนชั้นกลางที่มีอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจสูงขึ้นมาก เนื่องจากมีรายได้ก้าวกระโดดจากการค้าขายกับต่างประเทศ ในช่วงนี้อังกฤษมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศอื่น ๆ เพราะนอกจากจะมีนวัตกรรมด้านการเงินที่เหนือกว่าคือตั้งธนาคารกลางเป็นครั้งแรกและตั้งตลาดการเงิน ออกพันธบัตร มี

หลักเกณฑ์การกู้เงินระยะยาว (ค.ศ. 17) แล้วยังมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ารวดเร็วกว่า คือการปฏิวัติอุตสาหกรรมซึ่งใช้เครื่องจักรช่วยในด้านการผลิตและการขนส่ง ทำให้สามารถขยายฐานการผลิตทางเศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็วเพราะความสามารถในการหาเงินทุนได้ง่ายกว่าและประสิทธิภาพในการผลิตและการขนส่งที่ดีกว่า (ค.ศ. 18) จึงสามารถส่งออกสินค้าได้มากกว่า (Kennedy, 1987) การปฏิวัติอุตสาหกรรมนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคม เพราะนอกจากเศรษฐกิจจะเกิดการเปลี่ยนแปลงจากยุคเกษตรกรรมเป็นยุคอุตสาหกรรมแล้ว แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมยังสนับสนุนการเคลื่อนย้ายแรงงาน สินค้า และเงินตราได้อย่างเสรี และยิ่งการแทรกแซงทางการค้าจากรัฐบาลลดน้อยลงมากเท่าใด พ่อค้าชนชั้นกลางยิ่งมีอิสระในการพัฒนาอุตสาหกรรมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วได้มากขึ้นเท่านั้น อีกทั้งยังสามารถสร้างประสิทธิภาพทางการแข่งขันด้านการส่งออกและการลงทุนในประเทศอาณานิคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่มีการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานคนนั้น แม้ว่าจะส่งผลให้มีผลิตภาพทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นแต่กลับสร้างผลกระทบเชิงลบในทางสังคม กล่าวคือแรงงานฝีมือ (Skilled labor) กลายเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นที่ต้องการในตลาดแรงงานเนื่องจากผู้ประกอบการมองว่ามีต้นทุนค่าจ้างแรงงานที่สูงกว่าแรงงานไร้ฝีมือ (Unskilled labor) ซึ่งเป็นแรงงานสตรีและเด็ก ปรากฏการณ์นี้ผลักดันให้แรงงานฝีมือไม่มีทางเลือก ต้องยอมทำงานเสมือนหนึ่งเป็นแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมและได้รับค่าจ้างแรงงานที่ถูกลงกว่าเดิมมาก ทำให้รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย จึงมีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social movement) เกิดขึ้น ในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมคือ มีการแบ่งชนชั้นออกเป็น 2 ชั้นชั้น ได้แก่ ชนชั้นนายทุน (Capitalist middle class) และชนชั้นแรงงาน (Working class) ในขณะที่ชนชั้นนายทุนเสวยสุขอยู่บนความร่ำรวย มีมาตรฐานการครองชีพสูง และมีอำนาจในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไม่แตกต่างจากชนชั้นขุนนางในยุคศักดินา แต่ชนชั้นแรงงานกลับยากจนลงและมีมาตรฐานการครองชีพต่ำเพราะถูกเอาเปรียบ อีกทั้งยังขาดโอกาสและความเท่าเทียมในด้านการเข้าถึงเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงกลายเป็นความบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีหรือทุนนิยมที่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคด้านการกระจายรายได้ ช่องว่างระหว่างความยากจนและความร่ำรวยมีมาก อีกทั้งยังมีแนวโน้มนำไปสู่ภาวะการผูกขาดทางเศรษฐกิจ (Monopoly) เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาคือข้อบกพร่องของระบบตลาดเสรี นักคิดที่ทรงอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจในสมัยนั้นได้แก่ คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) อัลเฟรด มาแชล (Alfred Marshall) และ จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (John Maynard Keynes) ได้นำเสนอแนวคิดอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากยุคเสรีนิยม (ค.ศ. 18–19) มาเป็นยุครัฐสวัสดิการ (ค.ศ. 19–20) ดังนี้

คาร์ล มาร์ก (ค.ศ. 1818 - 1883) ได้เสนอแนวคิดการปฏิวัติสังคมไว้ในหนังสือชื่อ Capital (1867) ว่า การใช้เครื่องจักรและการจ้างแรงงานไร้ฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการ

สร้างผลิตภาพ (Productivity) และประสิทธิภาพด้านต้นทุน (Cost efficiency) ในสังคมทุนนิยมนั้นได้นำมาสู่การต่อสู้ระหว่างชนชั้น (Class struggle) เพราะถึงแม้ว่าชนชั้นนายทุนจะร่วมมือกับชนชั้นแรงงานในการคว่ำอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของเหล่าขุนนางลงได้ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 แต่ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการปฏิวัติทางเศรษฐกิจและสังคมครั้งนั้นกลับมีเพียงชนชั้นนายทุนเท่านั้น เนื่องจากเหล่านายทุนรู้จักใช้รัฐบาลเป็นเครื่องมือในการคงไว้ซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจในกลุ่มของตนเอง จึงมีอำนาจทางการเมืองอยู่ในมือมากขึ้น ส่วนชนชั้นแรงงานได้กลายเป็นสินค้าที่ถูกซื้อได้ด้วยเงินโดยจ่ายในรูปแบบค่าจ้างแรงงาน คาร์ล มาร์กกล่าวว่า เมื่อแรงงานสามารถใช้แลกเปลี่ยนกับเงินได้แล้ว ทำที่ที่สุดชนชั้นแรงงานจะถูกเอาเปรียบด้วยค่าแรงงานราคาถูกซึ่งถูกกว่าราคาของสินค้าที่พวกเขาเป็นผู้ผลิตเองเสียด้วยซ้ำ การเอาเปรียบแรงงานในระบบทุนนิยมที่ชนชั้นนายทุนสร้างความร้ายแรงบนความเจ็บปวดของชนชั้นแรงงานนี้ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น ซึ่งนักวิชาการในยุคต่อมาต่างคาดว่าความขัดแย้งทางชนชั้นนี้อาจเป็นสาเหตุของการปฏิวัติในฝรั่งเศสในเวลาต่อมา (Smelser and Swedberg, 1996)

อัลเฟรด มาแชล (ค.ศ. 1842 - 1924) ซึ่งเป็นผู้เสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์อันโด่งดัง เช่น หลักอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) หลักอรรถประโยชน์ส่วนเพิ่ม (Marginal utility) และต้นทุนการผลิต (Cost of production) ไว้ในหนังสือชื่อ Principles of Economics (Marshall, 1890) กล่าวถึงการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบทุนนิยมว่า การกระจายความมั่งคั่ง (Wealth) ที่เป็นธรรม การได้รับการศึกษาที่ดี และการมีสภาวะแวดล้อมในการทำงานที่ดี เช่น มีชั่วโมงการทำงานที่น้อยลง จะส่งผลให้ชนชั้นทางสังคมหมดไปและการเคลื่อนไหวทางสังคมจะยุติลง ทั้งนี้อัลเฟรด มาแชลได้เสนอว่า รัฐบาลควรมุ่งเน้นพัฒนาด้านการศึกษา ให้การสนับสนุนสภาพแรงงาน ให้บริการด้านสาธารณสุข ลดการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การผูกขาดทางเศรษฐกิจ และสร้างงานให้กับประชาชน ดังนี้แล้วระบบทุนนิยมจะเปลี่ยนจากสังคมที่อุดมด้วยแรงงานไร้ฝีมือไปเป็นสังคมที่มีแรงงานฝีมือ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดชนชั้นทางสังคม (Classless society) ได้ในที่สุดเพราะประชาชนทุกคนล้วนได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในระยะยาว

จอห์น เมนาร์ด เคนส์ (ค.ศ. 1883 - 1946) ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของอัลเฟรด มาแชล ได้นำเสนอแนวคิดไว้ในหนังสือชื่อ The General Theory of Employment, Interest, and Money ว่า ในโลกแห่งความเป็นจริง ระบบทุนนิยมหรือระบบตลาดเสรีนั้นไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้ดีหากปราศจากการแทรกแซงจากรัฐบาล เพราะในระบบตลาดเสรีเองไม่ได้ก่อให้เกิดการจ้างงานกับคนทุกคน เฉพาะผู้ที่ได้รับการจ้างงานเท่านั้นที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้นระบบตลาดเสรีจึงไม่ได้ทำให้ประชาชนทุกคนมีคุณภาพชีวิตที่ดี กล่าวอีกนัยหนึ่งคือคุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับภาวะการมีงานทำนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ (Great Depression) อัตราการว่างงานพุ่งสูงขึ้น แต่ละประเทศล้วนประสบกับภาวะเศรษฐกิจถดถอย (Economic recession) ผู้บริหารภาครัฐต่างหมดศรัทธาในแนวคิดหลักดุลยภาพของอุปสงค์และอุปทาน (Equilibrium of demand and supply) ที่ถูกนำมาใช้กับตลาดแรงงาน เพื่อ

แก้ไขจุดอ่อนของปัญหานี้ จอห์น เมনারด์ เคนส์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการไหลเวียนของเงิน (Circular flow of money) ที่สรุปได้ง่าย ๆ ว่าเงินที่บุคคลหนึ่งจ่ายย่อมเท่ากับเงินที่อีกคนหนึ่งหาได้ นั่นคือเงิน โดยอาจในรูปของค่าจ้าง ค่าเช่า และกำไร ซึ่งไหลออกจากองค์การธุรกิจไปสู่สาธารณะชนนั้นย่อมไหลกลับคืนสู่อองค์การธุรกิจเมื่อประชาชนซื้อสินค้าและบริการ ดังนั้นแล้วเงินจึงมีการไหลเวียนไปสู่คนทุกคนได้ กระนั้นก็ตาม จอห์น เมনারด์ เคนส์ชี้ว่าในชีวิตจริงนั้นคนจะไม่ใช้จ่ายเงินทั้งหมดถ้าเห็นว่าเศรษฐกิจไม่มีเสถียรภาพหรือถ้าต้องการเก็บออมเงิน เงินจึงรั่วออกจากระบบการไหลเวียนของเงินจึงอาจนำมาสู่สถานการณ์ที่องค์การธุรกิจอาจไม่สามารถจ้างพนักงานได้ และประเทศย่อมหนีไม่พ้นจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้ แนวคิดเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวคือ รัฐบาลควรจะทำให้ระบบเศรษฐกิจกลับเข้ามาอยู่ในระดับการไหลเวียนของเงินตามปกติด้วยการกระตุ้นอุปสงค์รวม (Aggregate demand) และสร้างงานผ่านการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีและใช้เครื่องมือทางการเงินต่าง ๆ เช่น การจัดซื้อสินค้าหรือบริการจากภาคเอกชน การอัดฉีดเงินเข้าสู่ระบบ และการลดภาษี เป็นต้น นอกจากนี้ รัฐบาลยังควรลงทุนในด้านบริการสาธารณะ เช่น การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐาน การบริการทางการแพทย์ด้วย

จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขันให้แก่ประเทศในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 นั้น เริ่มจากการต่อสู้ระหว่างชนชั้น (Class struggle) ของคาร์ล มาร์ก ซาส์ สังคมไร้ชนชั้น (Classless society) ของอัลเฟรด มาแชล จนกระทั่งมาถึงการแทรกแซงของรัฐบาล (Government intervention) เพื่อพยุงระบบทุนนิยมของจอห์น เมনারด์ เคนส์ นั้นเป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสำคัญและนำมาใช้แก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองด้วยการลงทุนในโครงการสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในสังคมทุนนิยมที่สร้างปรากฏการณ์ความไม่เสมอภาคขึ้นอย่างรุนแรง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการที่รัฐบาลจัดโครงการสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนนั้นเพื่อยับยั้งการต่อต้านของฝ่ายแรงงาน จึงนำมาสู่นโยบายรัฐสวัสดิการ (Welfare state) ในยุโรปและอเมริกา นโยบายรัฐสวัสดิการนั้นเป็นความพยายามในการต่อรองกันระหว่างมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านสังคม (ความเป็นอยู่ที่ดี) (ดู Offe, 1984a ซึ่งอ้างใน Quadagno, 1987) เนื่องจากการคงอยู่ของระบบทุนนิยม (คือการลงทุนของผู้ประกอบการจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ประกอบการลงทุนแล้วมีกำไร) จะนำมาซึ่งโครงการสวัสดิการต่าง ๆ จึงถือเป็นการประนีประนอมของฝ่ายทุนและฝ่ายแรงงานที่ต่างตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันของทั้งสองฝ่าย

ภาคสี่..ยุคแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 โลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้ถือกำเนิดขึ้นและนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมอย่างใหญ่หลวงเพราะเป็นตัวกระตุ้นการเคลื่อนย้ายของเงินทุน คน ทรัพยากรธรรมชาติ และข้อมูลให้ไหลออกจากประเทศหนึ่งไปสู่อีกประเทศหนึ่งได้อย่างง่ายดาย แม้ว่าอิทธิพลของโลกาภิวัตน์จะทำให้เศรษฐกิจขยายตัวและประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นจากระดับเพื่อยังชีพ (Subsistence level)

เป็นระดับร่ำรวย (Opulence level) แต่โลกไร้พรมแดนส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัตถุดิบในการผลิตไหลออกจากประเทศที่หนึ่งซึ่งเป็นประเทศเจ้าของปัจจัยการผลิตไปสู่ประเทศที่สองซึ่งเป็นประเทศผู้ผลิต จัดจำหน่ายสินค้าหรือบริการ และจัดการทิ้งของเสียจากกระบวนการผลิต (Production wastes) ไปยังประเทศที่สามได้อย่างง่ายดายเช่นกัน (Rist, 1997: 186) นอกจากนี้โลกไร้พรมแดนยังทรงอิทธิพลต่อทัศนคติของประชากรโลกให้บริโภคมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการโฆษณาเชิงพาณิชย์ที่นำไปสู่การบริโภคเกินความจำเป็น (Over consumption) เพราะผู้บริโภครู้สึกว่า “ยิ่งมากยิ่งดี” (Puntasen, 2009) ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างสิ้นเปลืองและอาจหมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว จึงถือเป็นอีกหนึ่งความบกพร่องของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เพิ่งจะมีการค้นพบ

การให้ความสำคัญเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านสังคมแต่ละเลยมิติด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมทุนนิยมมีแนวโน้มที่จะนำสังคมโลกให้ก้าวไปสู่ความหายนะ นักโบราณคดีสิ่งแวดล้อมได้ชี้ชัดถึงตัวอย่างของสังคมโบราณหลายแห่งได้ถูกทำลายลงเพราะปัญหาด้านความเสื่อมของสิ่งแวดล้อมดังเช่นจักรวรรดิบาบิโลเนียน หรือการล่มสลายของโรมมีหลักฐานที่อาจเกิดจากมลพิษจากตะกั่ว (Mebratu, 1998) หรือแม้กระทั่งการเสื่อมลงของอารยธรรมโบราณในดินแดนเมโสโปเตเมีย (ปัจจุบันคือบริเวณประเทศอิรักซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นทะเลทราย) ที่มนุษย์ค้นพบการผลิตอาหารด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ จึงเลิกดำเนินชีวิตแบบเร่ร่อนและเปลี่ยนมาเป็นการตั้งถิ่นฐานถาวรอยู่เป็นพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์ ไม่เป็นปัจจัยหลักในการผลิตสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำรงชีวิต เช่น การสร้างที่พักอาศัย เครื่องมือทางการเกษตร เครื่องใช้ภายในครัวเรือน ยานพาหนะ และใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้มอาหาร ไม่จึงกลายเป็นสิ่งที่มีค่าดุจดังเพชรนิลจินดา แม้ในการต่อสู้แย่งชิงอาณาจักรระหว่างอารยธรรมต่าง ๆ นั้นเพราะมีป่าไม้เป็นรางวัลของผู้ชนะสงคราม ป่าไม้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็วเมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ผลกระทบเริ่มเกิดเป็นลูกโซ่ขึ้น เช่น ฝนตกนำไปสู่การกัดเซาะพื้นดินที่ปราศจากป่าไม้จนเกิดการพังทลายลงของดิน น้ำพัดพาดินไปเป็นตะกอนขัดขวางการเดินทางเรือ เกือบค่อย ๆ สะสมจนทำการเกษตรไม่ได้ อาหารและป่าไม้เริ่มขาดแคลน อารยธรรมเริ่มอ่อนแอ แพ้สงครามและเสื่อมลง (Perlin, 2005) หรือดังตัวอย่างในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ชาวอังกฤษหันมาใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิงพลังงานแทนการใช้ไม้ที่มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพราะไม้ถูกนำไปใช้สำหรับทำรางและหมอนรถไฟเมื่อครั้งเริ่มต้นสร้างทางรถไฟ หรือถูกใช้ทำพังกันคลองเมื่อมีการขุดคลองเพื่อการขนส่งทางน้ำ หรือใช้ทำระทัดกันน้ำสำหรับปั่นพลังงานน้ำในอุตสาหกรรมปั่นฝ้าย หรือใช้เป็นเชื้อเพลิงทำความร้อนในตัวอาคาร เป็นต้น ผลจากการผลิตถ่านหินของอุตสาหกรรมเหมืองถ่านหินและการใช้ถ่านหินเพื่อเป็นเชื้อเพลิงในภาคอุตสาหกรรมและภาคครัวเรือนคือการเกิดควันพิษ (Smog) จากเศษถ่านของการเผาไหม้ และกลายเป็นมลพิษทางอากาศในที่สุด ผู้ที่ต้องแบกรับต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม (เช่น ต้นทุนด้านสุขภาพ และผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร) คือ ผู้ที่อยู่อาศัย (ทั้งมนุษย์และสัตว์) ในบริเวณที่เกิดมลพิษนั้นโดยตรง ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงย่อมมองเป็นเรื่องไกลตัว นอกจากนี้ ในปัจจุบันมีการค้นพบว่า แม้ผลกระทบที่เริ่มต้นเพียงจุดเล็ก ๆ สามารถขยายให้

เป็นผลกระทบที่ใหญ่ได้ ดังเช่นกรณีของเหมืองถ่านหินจากใต้พิภพที่มีก๊าซมีเทน (CH_4) ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse gas) จึงส่งผลร้ายแรงต่อการเกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก (Greenhouse effect) มากกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) ถึง 21 เท่า (Lloyd, 2002) การปล่อยก๊าซเหล่านี้ในอากาศเป็นปัจจัยที่ทำให้อุณหภูมิโลกสูงขึ้น ส่งผลต่อการละลายของแผ่นน้ำแข็งบริเวณขั้วโลกและระดับน้ำทะเลจะสูงขึ้นทันที 18 – 20 ฟุต จึงอาจนำมาสู่การจมนหายของแผ่นดินในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเช่น รัฐฟลอริดาของสหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ นครปักกิ่งและเซี่ยงไฮ้ของจีน และบังคลาเทศ (Gore, 2006 อ้างใน ไสว บุญมา และนภาพร ลิ้มปิยะกร, 2550: 220) การกระจายความร้อนของโลกยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระแสลมและกระแสน้ำทะเล ผลคือ ฤดูใบไม้ผลิจะมาถึงขึ้นเร็วและฤดูใบไม้ร่วงจะมาถึงช้าลงนั้นหมายถึงฤดูหนาวจะสั้นลง จึงก่อความเสียหายต่อระบบนิเวศน์เพราะกระทบต่อวงจรชีวิตในการผสมพันธุ์ของสัตว์บางชนิดที่สั้นลงและอาจสูญพันธุ์ไปในที่สุด รวมถึงส่งผลกระทบต่อการผลิตพืชผลทางการเกษตรที่อาจผลิตได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์

ความสนใจด้านสิ่งแวดล้อมของผู้คนในสังคมเริ่มสูงขึ้นเมื่อ Carson ได้เขียนหนังสือเรื่อง Silence Spring (1962) ที่ระบุว่าในช่วงปี 1950 – 1959 นั้นเกิดผลกระทบจากมลพิษทางอากาศที่ฆ่าคนลอนดอนถึง 4,000 คนภายใน 4 วัน มลพิษทางน้ำที่ฆ่าปลาจำนวนมากเพราะน้ำปนเปื้อนสารเคมีทำให้ปลาขาดออกซิเจนและกลายเป็นปลาปนเปื้อนที่รับประทานไม่ได้ หรือแม้กระทั่งการเกิดการสะสมของยาฆ่าแมลงในห่วงโซ่อาหารซึ่งนำมาสู่ความเสี่ยงด้านสุขภาพของมนุษย์ เป็นต้น นอกจากนี้ในช่วงปี 1972 มีรายงานชื่อ “Limits to Growth” ของกลุ่มชนชั้นนำที่เรียกตัวเองว่า “The Club of Rome” ได้ระบุว่าในเวลาไม่กี่ทศวรรษต่อไปทรัพยากรธรรมชาติที่เคยถูกใช้ในสังคมอุตสาหกรรมอาจไม่เพียงพออีกต่อไปเพราะเกินความสามารถของระบบนิเวศน์ที่จะผลิตได้ทัน เพียง 1 ปีให้หลังของรายงานฉบับนี้เกิดวิกฤตน้ำมันของกลุ่มโอเปค (OPEC) ขึ้น (Zoeteman and Tavenier, 2012: 16 -17, Mebratu, 1998) สร้างความหวุ่นใจให้เกิดแก่ชาวโลกเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับเกิดปัญหาฝนกรด (Acid rain) และปัญหามลพิษในประเทศยุโรปตอนเหนือทำให้องค์การสหประชาชาติจัดการประชุมด้านมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (UNEP) ขึ้นเป็นครั้งแรกที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1972 (IISD, 2002; Cléménçon, 2012) เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปถึงการให้นำหนักความสำคัญระหว่างด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและด้านการอนุรักษ์ปกป้องสิ่งแวดล้อม ในปี ค.ศ. 1983 ผู้อำนวยการองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้แต่งตั้งคณะกรรมการโลกว่าด้วยเรื่อง สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ขึ้นและได้เชิญดร. โกร ฮาเล็ม บรันท์แลนด์ (Dr. Gro Harlem Brundtland) ซึ่งเป็นอดีตรัฐมนตรีด้านสิ่งแวดล้อมและอดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศนอร์เวย์มาเป็นประธานคณะกรรมการฯ ชุดดังกล่าว (Rist, 1997: 178) และในปี ค.ศ.1987 คณะกรรมาธิการฯ ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) ไว้ในรายงานเรื่อง “Our Common Future” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า “การพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่

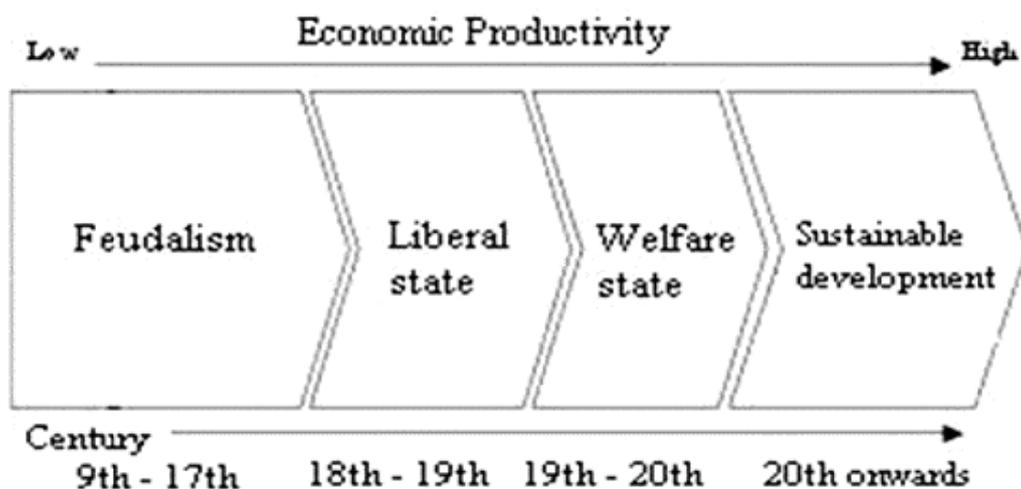

ยอมอ่อนข้อต่อความสามารถของคนรุ่นหลังที่จะทำตามความต้องการของตนเอง - Development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.”(WCED, 1987)

แนวคิดการพัฒนอย่งยั่งยืนจึงเป็นแนวทางในการพัฒนาใหม่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 ที่เน้นการพัฒนาความเจริญเติบโตไปพร้อม ๆ กันของมิติทั้ง 3 ด้านคือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และ มิติด้านสิ่งแวดล้อม โดยการพัฒนาดังกล่าวต้องกระทำควบคู่ไปกับมิติด้านการเมืองคือ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนาดังกล่าวด้วย (ดู LÉLÉ, 1991; Robinson, 2004 เพิ่มเติม) แนวคิดใหม่ทางการพัฒนาในระดับโลกจึงกลายเป็นเรื่องที่ทำทนายเพราะเกี่ยวข้องกับ การสร้างความปรองดองของมิติทางเศรษฐกิจและมิติทางสิ่งแวดล้อมที่ว่าด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์หรือปกป้องคุณค่าของสิ่งแวดล้อมด้วย (Van der Duim, 2005: 157)

บทวิเคราะห์: การสร้างความสามารถทางการแข่งขัน

วิวัฒนาการของการพัฒนาตั้งแต่ยุคกลาง (Middle ages) จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 21 (ภาพที่ 1) ที่ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในแต่ละยุคที่มีความเท่าเทียม (Equity issue) เป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนถ่ายโครงสร้างของสังคม เริ่มตั้งแต่การล่มสลายของระบบเจ้าขุนมูลนายในยุคศักดินา (Feudalism) ที่ความเท่าเทียมจึงไม่ปรากฏให้เห็นในยุคนี้ เพราะโครงสร้างทางสังคมถูกแบ่งออกเป็นชนชั้นเจ้านายและชนชั้นบริวาร (Lord and vassal) ซึ่งผู้เป็นเจ้านายมีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอยู่ในมือในขณะที่ผู้เป็นป่าวจะต้องสวามิภักดิ์ต่อเจ้านายเท่านั้น

ภาพที่ 1 วิวัฒนาการแนวคิดในการพัฒนาของระบบโลก

ที่มา: จากการวิเคราะห์ของผู้เขียน

ต่อมาในยุคเสรีนิยม (Liberal state) มีการเพิกถอนความเท่าเทียมด้านการกระจายทรัพยากร (เช่น ที่ดิน) และความมั่งคั่ง มีการปฏิวัติแนวความคิดการพัฒนาผลิตภาพทางเศรษฐกิจ (Economic productivity) ด้วยการแยกมิติด้านการเมืองออกจากมิติด้านเศรษฐกิจเพื่อให้สินทรัพย์ เงินทุน และแรงงานสามารถเคลื่อนที่ได้อย่างอิสระและเกิดการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจได้อย่างเสรี โครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นเจ้านายและชนชั้นบริวารมาเป็นชนชั้นกลาง (นายทุน) และชนชั้นแรงงาน (กรรมกร) เพราะพ่อค้าชนชั้นกลางมีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแทนเหล่าขุนนางอันเนื่องมาจากแนวคิดเศรษฐกิจแบบพาณิชยนิยม อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาในยุคเสรีนิยมนี้ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนเพิ่มมากขึ้น จนนำมาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ความพยายามในการแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การริเริ่มนำโครงการพัฒนาสวัสดิการสังคม (Social welfare programs) มาใช้เพื่อรับประกันถึงความสามารถในการทำกำไร (Profitability) ขององค์การธุรกิจและความสามัคคีทางสังคม (Social solidarity) นั่น คือ การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านสังคมที่รัฐบาลให้การสนับสนุนด้านบริการสาธารณะต่าง ๆ เช่น การลงทุนด้านการศึกษา การสาธารณสุข และการรักษาความปลอดภัย เป็นต้น แนวคิดพัฒนานี้ถูกเรียกว่า รัฐสวัสดิการ (Welfare state)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 ไม่ได้นำสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านชนชั้นดังเช่นที่ปรากฏในยุคศักดินา ยุคเสรีนิยม และยุครัฐสวัสดิการ แต่เกิดจากการเรียกร้องให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาของแต่ละมิติในระบบโลก (Zoetman and Mommaas, 2012) เพราะมีระบบตลาดเสรีเป็นกลไกกำกับบทบาทในการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างบุคคลผ่านการรับรู้ด้านราคาของผู้ผลิตและผู้บริโภค กล่าวคือ ผู้ผลิตจะรู้ว่าควรผลิตสินค้าหรือบริการมากน้อยเท่าใดโดยการพิจารณาจากความต้องการของผู้บริโภค ส่วนผู้บริโภคจะรู้ว่าสินค้าหรือบริการมีมากน้อยเพียงใดจะพิจารณาจากราคาสินค้าหรือบริการนั้น อย่างไรก็ตาม ระบบตลาดเสรีไม่ได้คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศน์ (Ecological carrying capacity)⁵ ต้นทุนภายนอก (External costs)⁶ และความยั่งยืนของระบบตลาดเสรีในระยะยาว เนื่องจากผู้ประกอบการเน้นการสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นการมองผลประโยชน์เพียงระยะสั้นเท่านั้น (Brown, 1981) การไม่ใส่ใจต่อกำลังความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศน์ซึ่งอาจผลิตไม่ทันตามความต้องการของมนุษย์ย่อมเกิดผลกระทบเชิงลบตามมา เช่น การเร่งพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องใช้เชื้อเพลิงพลังงานจากทรัพยากรธรรมชาติ (เช่น น้ำมัน) เป็นจำนวนมาก เมื่อทรัพยากรน้ำมัน

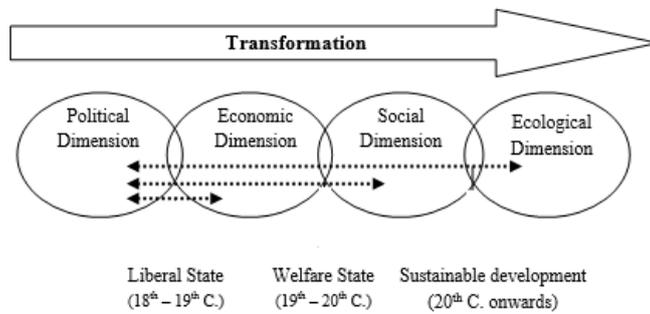
⁵ ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศน์ (Ecological carrying capacity) หมายถึง ความสามารถที่สิ่งแวดล้อมจะสามารถสนับสนุนให้ประชากรใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศในระดับที่สามารถแบกรับได้ก่อนที่จะสภาพแวดล้อมจะเสื่อมโทรมลงจนยากที่จะแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาวะเดิมตามที่เคยเป็น

⁶ ต้นทุนภายนอก (External costs) เป็นต้นทุนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้ประกอบการไม่ได้นำมาคิดรวมไว้ในราคาสินค้าเพราะความกังวลเกี่ยวกับการลดลงของความสามารถทางการแข่งขันในด้านราคา

ถูกใช้ไปจนเกือบหมด ราคาน้ำมันที่เพิ่มสูงขึ้นจะเป็นข้อมูลที่ส่งไปยังตลาดว่าขณะนี้กำลังเกิดภาวะวิกฤตน้ำมันขึ้น และอาจเกิดถึงขั้นเลวร้ายที่สุดที่มนุษย์อาจจะไม่มีน้ำมันให้ใช้อีกต่อไป ดังนั้นผลกระทบจึงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในมิติด้านเศรษฐกิจ (กำไรของผู้ประกอบการ) และมิติด้านสังคม (ความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์) เท่านั้น แต่เกิดกับมิติด้านสิ่งแวดล้อม (การหมดสิ้นไปของทรัพยากรธรรมชาติ) ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าการละเลยที่จะนำเอาต้นทุนภายนอกมารวมไว้ในราคาสินค้าหรือบริการที่จำหน่ายในระบบตลาดเสรีนั้นสามารถนำไปสู่การล่มสลายของสังคมโลกในอนาคตได้ การที่ทรัพยากรธรรมชาติถูกลดบทบาทให้เป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตซึ่งเป็นมิติด้านเศรษฐกิจเท่านั้น จึงชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมของมิติในการพัฒนาที่เกิดขึ้นในระบบโลก เมื่อมิติด้านสิ่งแวดล้อมถูกมองข้ามจึงเกิดการพัฒนาที่ขาดความสมดุลในแต่ละมิติ เพื่อสร้างความสมดุลและคืนความเท่าเทียมให้กับมิติด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น นิยามของการพัฒนาแบบใหม่ที่เรียกว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) จึงเกิดขึ้นเพื่อสร้างการตระหนักรู้ให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้ให้ความสำคัญกับความเสี่งที่อาจเกิดขึ้นในระยะยาว ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในสังคมของแต่ละยุคตามกระบวนการภาวะทันสมัย

ทั้งนี้ข้อสังเกตในเชิงพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันว่า การเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคนั้นจะปรากฏมิติต่าง ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้ามามีบทบาทตามลำดับ นั่นคือ ในยุคระบบศักดินาที่มิติด้านการเมืองมีความเข้มแข็ง การมุ่งสร้างความสามารถทางการแข่งขันจะเน้นด้านการขยายอาณาจักรเป็นหลัก ส่วนในยุคระบบเสรีนิยมที่มิติด้านการเมืองถูกแยกออกจากมิติด้านเศรษฐกิจนั้นก็เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขันด้วยการค้าระหว่างประเทศที่ต้องเกินดุล สำหรับยุคระบบรัฐสวัสดิการที่มิติด้านสังคมมีความเข้มแข็งนั้น มิติด้านการเมืองสนับสนุนการพัฒนาที่มิติด้านสังคมโดยมุ่งสร้างความสามารถทางการแข่งขันด้วยการเพิ่มผลิตภาพทางเศรษฐกิจผ่านการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยี ขณะที่ยุคการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มิติด้านสิ่งแวดล้อมถูกนำเข้ามาพิจารณาในกระบวนการพัฒนานั้น การสร้างความสามารถทางการแข่งขัน นอกจากจะเน้นที่การพัฒนาผ่านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แล้วยังเน้นการพัฒนาและรักษาสิ่งแวดล้อมด้วย (ภาพที่ 2)

◀.....▶ = ความสัมพันธ์ของแต่ละมิติ

ภาพที่ 2 มิติของการพัฒนาในแต่ละยุค

ที่มา: จากการวิเคราะห์ของผู้เขียน

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมตามกระบวนการทางสังคม

มิติ/ยุค	Feudalism	Liberal state	Welfare state	Sustainable development
การเมือง	- เจ้านาย/ขุนนางมีอำนาจทางการเมือง การเมือง	- พ่อค้าชนชั้นกลางมีอำนาจทางการเมือง การเมือง	- พ่อค้าชนชั้นกลางมีอำนาจทางการเมือง การเมือง	- ชนชั้นกลางที่มีความรู้/สามารถมีอำนาจทางการเมือง การเมือง
เศรษฐกิจ	- รัฐบาลสนับสนุนแนวคิดแบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์นิยม	- รัฐบาลสนับสนุนแนวคิดแบบเศรษฐกิจ	- รัฐบาลสนับสนุนการลงทุนเพื่อสังคม เช่น การออกข้อบังคับเกี่ยวกับสวัสดิการแรงงาน เป็นต้น	- รัฐบาลสนับสนุนการลงทุนเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การออกข้อบังคับเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น - ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน: รัฐบาล เอกชน และ ประชาสังคม
เศรษฐกิจ	- แลกเปลี่ยนด้วยบริการ	- แลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา	- แลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา	- แลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา
สังคม	- อำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของขุนนาง	- อำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของพ่อค้าชนชั้นกลาง	- อำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของพ่อค้าชนชั้นกลาง	- อำนาจทางเศรษฐกิจอยู่ในมือของผู้ประกอบการ
สังคม	- จำกัดการเคลื่อนไหวของแรงงาน/ทุน	- เงิน แรงงาน ทุนเคลื่อนที่ได้อย่างเสรี	- เงิน แรงงาน ทุนเคลื่อนที่ได้อย่างเสรี	- เงิน แรงงาน ทุนเคลื่อนที่ได้อย่างเสรีจากระบบโลกาภิวัตน์
สังคม	- มีชนชั้นเจ้านายและชนชั้นบริวาร	- มีชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน	- มีชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน	-
สังคม	- โศกษะต่ากำหนดฐานะทางสังคม	- ฐานะทางเศรษฐกิจกำหนดฐานะทางสังคม	- ฐานะทางเศรษฐกิจกำหนดฐานะทางสังคม	- ความรู้/สามารถกำหนดฐานะทางสังคม
สิ่งแวดล้อม	- ตามบุญตามกรรม	- ตามบุญตามกรรม	- เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม	- อัตราการรู้หนังสือมีมากขึ้น - เรียกร้องเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ที่มา: การวิเคราะห์ของผู้เขียน

จากข้อมูลดังกล่าวเบื้องต้นอาจกล่าวได้ว่า แนวคิดการสร้างความสามารถทางการแข่งขันในระดับอุตสาหกรรมและระดับองค์การธุรกิจในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 นั้นเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตลอดจนการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีเพื่อให้องค์การธุรกิจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ความสัมพันธ์ระหว่างมิติด้านเศรษฐกิจและมิติด้านสังคมนั้นมีความสำคัญมาก เพราะแม้แต่ทฤษฎีด้านการสร้างความสามารถทางการแข่งขันอย่างไมเคิล อี พอร์เตอร์ (Michael E. Porter) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด (Harvard University) ยังระบุไว้อย่างชัดเจนในหนังสือชื่อ *The Competitive Advantage of Nations* (1990) ว่าเป้าหมายของการสร้างความสามารถทางการแข่งขันของชาตินั้นเพื่อเพิ่มมาตรฐานการครองชีพ (Standard of living) ของประชากรในชาตินั้น ๆ ให้สูงขึ้น และความสามารถทางการแข่งขันของชาติย่อมเกิดจากความสามารถทางการแข่งขันของอุตสาหกรรมในชาตินั้น ๆ ที่มีตำแหน่งทางการแข่งขันเหนือกว่าอุตสาหกรรมคู่แข่งในตลาดระหว่างประเทศ ซึ่งวิธีการสร้างความสามารถทางการแข่งขันนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ 1) เงื่อนไขด้านปัจจัยการผลิต (Factor conditions) 2) เงื่อนไขด้านอุปสงค์ (Demand conditions) 3) ด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน (Related and supporting industries) และ 4) ด้านบริบทของการแข่งขันและกลยุทธ์ทางธุรกิจ (Firm strategy, structure, and rivalry) ในจำนวนปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ไมเคิล อี พอร์เตอร์ระบุว่า ทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรความรู้และเทคโนโลยีที่มีคุณภาพสูงและชำนาญเฉพาะด้านซึ่งอยู่ในปัจจัยข้อแรก (เงื่อนไขปัจจัยด้านการผลิต) นั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการสร้างความสามารถทางการแข่งขันของชาติในเวทีการค้าโลก จากการประยุกต์ใช้แนวคิดในยุครัฐสวัสดิการของภาคธุรกิจเอกชนซึ่งประกอบด้วยการลงทุนด้านสวัสดิการ (เช่น การจัดบริการตรวจสุขภาพและความปลอดภัย การสร้างสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ที่ดีในที่ทำงาน และการส่งเสริม/สนับสนุนการฝึกอบรมและศึกษาต่อ เป็นต้น) สำหรับพนักงานในองค์การธุรกิจนั้น จึงนับเป็นการสร้างความสามารถในการทำกำไรให้แก่องค์การธุรกิจเองเพราะการลงทุนด้านสวัสดิการเป็นการลดต้นทุนด้านสุขภาพและเพิ่มความสามารถและทักษะของแรงงานผู้ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั่นเอง (Porter, 1990: 124 – 128)

ส่วนแนวคิดในการสร้างความสามารถทางการแข่งขันในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 21 นั้นพบว่า องค์การธุรกิจเอกชนได้ประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การบริจาคเพื่อการกุศล (Corporate philanthropy) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) การสร้างคุณค่าร่วม (Creating Shared Value: CSV) (ดูเพิ่มเติมใน Porter and Kramer, 1999; 2002; 2006; 2011) และแนวคิดการตลาด 3.0 (ดูเพิ่มเติมใน Kotler, Kartajaya, and Setiawan, 2010) เป็นต้น มาช่วยพัฒนาบทบาทขององค์การธุรกิจให้มีคุณค่าทางสังคม (Social Value) เพื่อความสามารถทางการแข่งขันระยะยาว (Sustainable competitiveness) โดยนำเอามิติด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาร่วมในกระบวนการธุรกิจ (CSR-in-process) และ หลังกระบวนการผลิต (CSR-after-process) โดยบริบทของ

CSR-in-process เป็นการจัดการลดผลกระทบเชิงลบและส่งมอบผลกระทบเชิงบวกในรูปของคุณค่าต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในการดำเนินธุรกิจ เช่น การให้ออกาสในการทำงานแก่เพศชายและเพศหญิง ตลอดจนผู้พิการอย่างเท่าเทียมกัน การไม่ใช้แรงงานเด็ก การให้สวัสดิการ ผลประโยชน์และค่าตอบแทนที่เป็นธรรมแก่แรงงาน การพัฒนาทักษะฝีมือตลอดจนเพิ่มพูนความรู้ความสามารถแก่แรงงาน การลดการใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ และวัสดุต่าง ๆ การรักษาฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมด้วยวิธี Reduce, Reuse, Recycle, Repair เป็นต้น ส่วนบริบทของ CSR-after-process เป็นกิจกรรมที่ส่งมอบคุณค่าทางสังคมที่แยกออกมาจากกระบวนการทางธุรกิจ เช่น การบริจาคเพื่อการกุศล การอาสาช่วยเหลือกิจกรรมทางสังคม การไม่โฆษณาเกินจริง เป็นต้น การปฏิบัติกิจกรรมทางธุรกิจเหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจเป็นองค์กรแห่งคุณค่าของสังคมเพราะในมุมมองของการตลาด 3.0 นั้นกล่าวว่าลูกค้าไม่ได้มองคุณค่าของผลิตภัณฑ์จากเพียงการใช้ประโยชน์จากหน้าที่พื้นฐาน (Functional) และประโยชน์ทางด้านอารมณ์ (Emotional) เท่านั้น แต่ยังมองรวมไปถึงขั้นที่ต้องเติมเต็มคุณค่าด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) ด้วยเพราะในฐานะมนุษย์ที่มีความคิด (Mind) จิตใจ (Heart) และ จิตวิญญาณ (Spirit) แล้วลูกค้ามีค่านิยมที่ต้องการให้องค์กรธุรกิจแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการสร้างคุณค่าร่วมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นแนวคิดการตลาด 3.0 จึงเป็นการตลาดสร้างสรรค์ที่เน้นการขับเคลื่อนด้วยค่านิยม (Value-driven)

บทสรุป

ความต้องการความเท่าเทียมของบทบาทในแต่ละ มิตินำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันในแต่ละยุคสมัย เริ่มตั้งแต่บทบาทของมิติทางการเมืองในยุคศักดินา บทบาทของมิติทางเศรษฐกิจในยุคเสรีนิยม บทบาทของมิติทางสังคมในยุครัฐสวัสดิการ และบทบาทของมิติด้านสิ่งแวดล้อมในยุคการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นบทบาทที่นักวางนโยบายและนักบริหารธุรกิจทั้งในปัจจุบันและอนาคตจะต้องพิจารณาเพื่อสร้างสมดุลในการพัฒนาความสามารถทางการแข่งขันด้วยการสร้างคุณค่าร่วมในทุกมิติ โดยนำหลักคิดด้านความเท่าเทียมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมาเป็นพื้นฐาน เพราะในบริบทของการบริหารธุรกิจนั้น การสร้างคุณค่าร่วมเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พิจารณาถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการสร้างและส่งมอบคุณค่าให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าว ดังนั้นแล้วจึงจะสามารถรับประกันถึงความสามารถทางการแข่งขันได้ในระยะยาว เพราะการปกป้องผลประโยชน์ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากจะเป็นการรับประกันถึงการมีวัตถุดิบทางการผลิตไว้ใช้สำหรับพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความกินดีอยู่ดีในสังคมแล้ว ยังเป็นการรับประกันถึงการมีสภาพแวดล้อมที่ดีปราศจากมลพิษสำหรับมนุษย์และสัตว์อีกด้วย จึงถือเป็นการสร้างศักยภาพด้านโอกาสทางธุรกิจให้

ได้เปรียบทางการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน ตัวอย่างของการสร้างคุณค่าร่วมที่นำไปสู่การได้เปรียบทางการแข่งขันปรากฏให้เห็นในกรณีของบริษัทโตโยต้าที่เล็งเห็นถึงการกำลังจะหมดสิ้นไปของน้ำมันเชื้อเพลิงจากธรรมชาติ ทำให้บริษัทคิดค้นพัฒนาผลิตรถยนต์ที่ทรงประสิทธิภาพในการประหยัดพลังงานรุ่น Toyota Prius ขึ้น โดย Toyota Prius ใช้เครื่องยนต์ Hybrid ที่สามารถขับเคลื่อนได้ทั้งพลังงานไฟฟ้าและน้ำมันเชื้อเพลิง จึงเป็นรถยนต์ในรุ่นแรก ๆ ในท้องตลาดที่ตอบโจทย์การสร้างคุณค่าร่วมในทุกมิติของการพัฒนาผลแห่งการพัฒนาเชิงบูรณาการ (Cohen, 1997) คือ บริษัทโตโยต้าได้เปรียบทางการแข่งขันเหนือคู่แข่งเพราะรัฐบาลในประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร สวีเดน เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ ได้ประกาศที่จะคืนเงินภาษีให้สำหรับผู้ซื้อรถยนต์ Hybrid จึงกลายเป็นเรื่องง่ายสำหรับบริษัทผลิตรถยนต์สัญชาติญี่ปุ่นในการขยายตลาดไปสู่ประเทศในยุโรป ยังผลให้โตโยต้าและประเทศญี่ปุ่นมีความสามารถทางการแข่งขันทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การสร้างความสามารถทางการแข่งขันสำหรับองค์กรธุรกิจในอนาคตนั้น จะต้องอาศัยพลังแห่งการขับเคลื่อนด้วยการสร้างคุณค่าร่วมให้เกิดขึ้นแก่ทุก ๆ มิติทั้งในแง่ของการสร้างกำไร (มิติด้านเศรษฐกิจ) การรับผิดชอบต่อสังคม (มิติด้านสังคม) การรักษาและปกป้องการทำลายสิ่งแวดล้อม (มิติด้านสิ่งแวดล้อม) และการใส่ใจต่อความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย (มิติด้านการเมือง) เนื่องจากทุกสรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้บริหารองค์กรที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic approach) โดยเน้นความสมดุลบนพื้นฐานแห่งความเท่าเทียมของสรรพสิ่ง ย่อมสามารถนำองค์การดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน ในบริบทของธุรกิจนั้น องค์กรธุรกิจสามารถแทรกซึมการสร้างคุณค่าในทุกมิติเข้ามาไว้ในกระบวนการธุรกิจ (CSR-in-process) และหลังกระบวนการผลิต (CSR-after-process) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินธุรกิจ จึงสามารถได้เปรียบเชิงแข่งขันเหนือคู่แข่งได้ในระยะยาวได้ เพราะการสร้างคุณค่าต่อสังคมกำลังกลายเป็นเงื่อนไขทางการค้าในเวทีการค้าโลก (เช่น ISO 20006) ในอนาคตนั่นเอง ดังนั้นองค์กรธุรกิจไม่เพียงแต่จะต้องตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันและอนาคตที่มีกำลังซื้อเพิ่มขึ้น มีความต้องการที่ซับซ้อนมากขึ้น และมีโอกาสเลือกมากขึ้น โดยนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เติมเต็มความต้องการในคุณค่าด้านการใช้ประโยชน์พื้นฐาน คุณค่าด้านอารมณ์ และคุณค่าด้านจิตวิญญาณเท่านั้น แต่ต้องเร่งพัฒนามาตรฐานการดำเนินงานกิจกรรมทางธุรกิจให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยเพื่อรับประกันความสามารถในการแข่งขันในเวทีการค้าโลก

บรรณานุกรม

- นันทนา กปิลกาญจน์. (2546). *ประวัติศาสตร์และอารยธรรมโลก*. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สุมิตร สุวรรณ. (ม.ป.ป.). *ปรัชญาและแนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน*. เอกสารประกอบการสอน. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
www.pirun.ku.ac.th/~fedusmsw/teaching/dev611_3.ppt, retrieved on 4 July 2015.
- ไสว บุญมา และนภาพร ลิ้มปีพยากร. (2550). *กะลาวิวัฒน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอ้ พระเจ้า.
- Adelman, I., & Morris, C. T. (1997). Editorial: development history and its implications for development theory. *World Development*, 25(6), 831-840.
- Brown, L.R. (1981). Building a sustainable society, *Society*, Worldwatch Institute (W.W. Norton), January/February 1982: 76-85.
- Blunck, F. (2006). What is competitiveness?
www.competitiveness.org/article/articleview/774/1/32/, retrieved on 28 June, 2015.
- Carson, R. (2002). *Silent Spring*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Cléménçon, R. (2012). Welcome to the Anthropocene: Rio+20 and the Meaning of Sustainable Development, *Journal of Environment & Development*, 21(3) 311–338.
- Cohen, M.J. (1997). Risk society and ecological modernization. *Futures*, 29(2), 105-119.
- Conteras, R. (n.a.), How the Concept of Development Got Started.
<http://web.archive.org/web/20120828025907/http://blogs.law.uiowa.edu/ebook/uicifd-ebook/part-1-i-how-concept-development-got-started>, Retrieved on 17 June 2015.
- IISD (International Institute for Sustainable Development) (2002) 'Perception Barriers',
www.bsdglobal.com/markets/rm_barriers.asp, Retrieved on 31 May 2015.
- Inglehart, R. (1995). Changing values, economic, development and political changes, *International Social Science Journal*, no. 145 (September), 379 – 388.
- Kennedy, P. (1987). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- Keynes, J. M. (2006). *General Theory of Employment, Interest and Money*. Atlantic Publishers & Dist.
- Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2010). *Marketing 3.0: From products to customers to the human spirit*. John Wiley & Sons.

- LÉLÉ, M.S. (1991). Sustainable development: a critical review. *World Development*, 19 (6), 607-621.
- Lloyd, P. 2002. Coal mining and the environment. *International Bar Association Annual Meeting*, Durban, Oct. 2002.
- Lawrence, R. Z. (2002). "Competitiveness". In David R. Henderson (ed.). *Concise Encyclopedia of Economics* (1st ed.). Library of Economics and Liberty. OCLC 317650570, 50016270 and 163149563.
- Marx, K. (1867). *Capital*, volume I.
- Marshall, A. (1980). *Principles of Economics*. London: Macmillan.
- Mebratu, D. (1998). Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review. *Environmental Impact Assessment Review*, 18: 493-520.
- Ogilive, S. (2004). Guilds, efficiency, and social capital: evidence from German proto-industry. *The Economic History Review*, 57 (2): 286-333.
- Palmer, M. (1957). *The History of the Indians in Natal* (Vol. 10). University of Natal.
- Perlin, J. (2005). *A Forest Journey: The Story of Wood and Civilization*. The Countryman Press.
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard Business Review*, 68 (2), 73-93.
- Porter, M.E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (1999). Philanthropy's new agenda: creating value. *Harvard Business Review*, 77, 121-131.
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2002). The competitive advantage of corporate philanthropy. *Harvard Business Review*, 80(12), 56-68.
- Porter, M.E. and Kramer, M.R. (2006). Strategy & society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, December 1-14.
- Porter, M.E. and Kramer, M.R. (2011). Creating shared value. *Harvard Business Review*, January – February, 1-17.
- Puntasen, A. (2009). The world's crises and the response to the crises by Buddhist Economics. Paper presented at International Buddhist University, October 2009.

- Quadagno, J. (1987). Theories of the welfare state, *Annual Review of Sociology*, Vol. 13: 109-128.
- Rist, G. (1997). *The History of Development*. London: Zed Books.
- Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics*, 48: 369-384.
- Smelser, N.J. and Swedberg, R. (1996). The sociological perspective on the economy. *Handbook of Economic Sociology*. USA: Princeton University Press.
- Smith, A. (1937). *The wealth of nations* [1776] (p. 421). na.
- Van Der Duim, V.R. (2005). *Tourismscapes*. Ph.D. Dissertation, Wageningen Universiteit, The Netherlands.
- World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*. Oxford University Press, Oxford.
- Wrigley, E.A. (1972). The process of modernization and the industrial revolution in England, *The Journal of Interdisciplinary History*, 3 (2): 225-259.
- Zoetman, K. and Mommaas, M. (2012). The mission reflected in the sustainable development concept: uplifting society. In *Sustainable Development Drivers*, Kees Zoeteman, ed., pp. 55-73. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Zoeteman, K, and Tavenier, J. (2012). A short history of sustainable development. In *Sustainable Development Drivers*, Kees Zoeteman, ed., pp. 14-54. Cheltenham, UK: Edward Elgar.